

ÖMER SEYFETTİN'İN EĞİTİME BAKIŞI VE VERDİĞİ ÖNEM

Öz: Yirmi yıl gibi kısa bir zaman dilimindeki yazı faaliyetleriyle Türk modern hikâye geleneğinde haklı bir yer edinen Ömer Seyfettin, yaşadığı devrin meselelerine duyarsız kalmaz. Hem hikâyelerinde hem de diğer tür yazılarında, Türk milletinin özellikle eğitimle kalkınacağını düşünerek, bu konuda çeşitli fikirler sunar. Modernlik karşıtı olmayan yazar, toplum yararına olan yeniliklerin yine milletin “millî kimliği”ne uygunluğunu da arayarak, belli bir ölçü oluşturur. Bu bakışla hareket ederek özellikle 1908’den sonra İttihat ve Terakki yönetiminin desteklediği bir dizi eğitim modelini, Türk insanına sunulan yeni tarz uygulamaları takip eder. İyi bir gözlemci ve tenkitçi olan Ömer Seyfettin, Türk milletinin millî kimliğine uygun olan ile yabancılaşma sonucu edinilmiş toplumsal davranış kalıplarını eleştirir. Bu eleştirinin yanında, eğitime ilişkin kendi görüşlerini de paylaşır. Bu makalede Ömer Seyfettin’in hikâye ve nesirleri ele alınmış, bu türlerde ise doğrudan eğitim ve eğitimin ana unsurları olan okul, sınıf, öğretmen, yabancı dil öğrenimi, Türkçenin yabancı diller karşısında eğitim ortamlarındaki hâli gibi unsurlar üzerinde durulmuştur. Belirlenen unsurlar, devrin gerçeklikleriyle birlikte sunulmuş, Ömer Seyfettin’in hikâye ve nesirlerinden hareketle eğitime dair görüşleri; II. Meşrutiyet’in ilanı, Batılılaşma çabalarının kurumlarla ve halka yansımaları, İttihat Terakki’nin millî siyaseti gibi sosyal- siyasî olaylarla birlikte değerlendirilerek, bugüne kadar yapılmış çoğu çalışmada eksik bırakılan sosyal zemin ve tarihî şartlarla, eserlerde söz konusu edilen eğitim anlayışları bir arada sunulmuştur

Anahtar Kelimeler: Eğitim, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ömer Seyfettin, Sâti Bey, Türkçülük.

Ömer Seyfettin’s Perspective and Care to Education

ABSTRACT: Ömer Seyfettin, who has earned a rightful place in the Turkish modern story tradition with his writing activities in a short period of twenty years, does not remain indifferent to the issues of his time. Considering the fact that the Turkish nation will develop especially through education, he offers various ideas on this subject both in his stories and in other types of writings. The author, who is not against modernity, creates a certain measure by also seeking the compatibility of innovations which are beneficial to the society with the "national identity" of the nation. Acting with this perspective, he follows a series of educational models supported by the Committee of Union and Progress, especially after 1908, and the new style practices offered to Turkish people. Ömer Seyfettin, a good observer and critic, criticizes social behavior patterns that are appropriate to the national identity of the Turkish nation and that have been acquired as a result of alienation. Besides this criticism, he also shares his own views on education. In this article, the stories and prose of Ömer Seyfettin are tackled, and in these genres, direct education and the main elements of education such as school, classroom, teacher, foreign language learning, the position of Turkish versus foreign languages in educational environments are emphasized. The determined elements are presented together with the realities of the era, Ömer Seyfettin's views on education based on his stories and prose, the declaration of the Constitutional Monarchy II, the reflections of the Westernization efforts on institutions and the public, and also these elements are evaluated along with social-political events such as the national politics of the Union and Progress, the social ground and historical conditions that have been left incomplete in many studies up to now and the educational approaches mentioned in the works.

Keywords: Education, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ömer Seyfettin, Sâti Bey, Turkism.

TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
48. SAYI / VOLUME
2020-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Bilal KAS

Ankara Hacı Bayram Veli Üni.
Lisansüstü Eğitim Enst.
Doktora Öğr.

bkas2322@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1355-5681

Gönderim Tarihi

Received

24.04.2020

Kabul Tarihi

Accepted

03.12.2020

Atf

Citation

KAS, Bilal (2020), “Ömer Seyfettin’in Eğitime Bakışı ve Verdiği Önem”, *Türkçülük Bilimi Araştırmaları*, (48) 131-150.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

Çağdaş Türk hikâyeciliğine yeni bir ses getiren Ömer Seyfettin, yaşamını ve tüm eserlerini Türk milletine adar. Baba mesleği askerlikten ayrıldıktan sonra, milletine karşı vazifesini öğretmenlikle ve toplumcu bakışını hiç kaybetmeyen eserleriyle devam ettirir. Üretmek onun için Türk milletine faydalı olmak, devrin gereklerine uygun olarak, toplum yararına olanı savunma şeklinde kendini bulur. Böylesi toplumcu, milliyetçi bir sanatçının eserlerinde eğitici vasıflar olması kaçınılmazdır. Ömer Seyfettin, yirminci yüzyılın başından itibaren kaleme aldığı eserlerini Osmanlı Devleti'nin yıkım günleri ve savaş psikolojisinin ağırlığı altında oluşturur. Eleştirici yanını hiç kaybetmeyen Ömer Seyfettin, toplumun yararına olanın arkasında, toplumu parçalayan, köksüzleştirip kendine yabancılaştıran birçok unsurun da karşısında hiç korkmadan dururken, hep eğitimci tutumuyla hareket eder. Değişen ve zamana uyumlu fikirleriyle Ömer Seyfettin, İttihat ve Terakki'ye yakın olmasına rağmen, tam manasıyla hiçbir fikrin-Türk milliyetçiliği hariç- bünyesine dâhil olmaz ve böylelikle dışında kaldığı her oluşumu değerlendirmek gerektiğinde kolaylıkla korkmadan eleştirir; eserleriyle millî kimliği halkta oluşturma gayretine girer. Diline yabancılaşan, millî kültür ve kimliğinden uzaklaşan dönem aydınlarını ve halkı fikir adamı yönüyle eğitme çabası vardır.

Eserleriyle, halkı aydınlatma gayreti içinde olan Ömer Seyfettin, Osmanlının son yıllarında her alanda Batılı olma düşüncesiyle beraber, bir kalkınma şuuruyla hareket eden kişiler, kurumlar ve anlayışlarla ilgili çeşitli görüşler öne sürer. Görüşlerinde millî bilinci ve anlayışı merkezde tutmak şartıyla, eğitime de yer ayırır. Bu makalenin kapsamını, Türkçü kimliğiyle öne çıkan Ömer Seyfettin'in doğrudan eğitim yöntem, anlayış ve unsurları oluşturur. Makalede, Tanzimat'tan itibaren Batılı eğitim modellerini anlamaya gayret eden Osmanlı eğitim anlayışındaki değişikliklerin okul, dersane, öğrenci, öğretmen gibi unsurlara ve bunların aksayan taraflarına, Ömer Seyfettin'in getirdiği doğrudan yorumlar üzerinde durulmuştur. Tabii hem Ömer Seyfettin'in neden bu kadar çok eğitim konusuna yer ayırdığını ve neden gençlerde, çocuklarda millî kimlik inşasına önem verdiğini anlamak için, dönemin sosyal yapısını hatırlamak ve bu dönemde ne türlü eğitim uygulamaları oluşturulduğunu bilmek gerekmektedir.

1. Ömer Seyfettin'in Yıkılan Osmanlıya Bakan Yüzü ve Yirminci Yüzyılın Eğitim Anlayışları

Ömer Seyfettin, babasının askerlik vazifesini sürdürdüğü Balıkesir'in Gönen ilçesinde 1884 yılında dünyaya gelir. Doğduğu yüzyıl ve ardından gelen yirminci asır, bir anlamda, Osmanlı Devleti için sosyal, siyasi ve kültürel unsurlarda değişimlerin, bozulmaların ve kayıpların yaşandığı yıllardır. *Meşrutiyet'in ilanı, akabinde bir asker olarak yer aldığı Balkan Savaşları ve terk edilmek zorunda kalınan Balkanlar'daki önemli topraklar, yazarın ruh dünyasında derin izler bırakmıştır* (Koç, 2008: 145). Hikâyelerine yansıyan bu ruh

hâlinin ardında Balkan Savaşları'yla kaybedilen toprakların yarattığı eksiklik duygusunun yanında, askerlik vazifesi sırasındaki esareti, yazarda *demek Türklerin yaşamak hakkı yokmuş*.¹ (Polat, 2016: 1026) düşüncesine varmasına neden olur. Birbirini takip eden I. Dünya Savaşı, İstanbul'un işgali, Millî Mücadele'nin başlaması gibi toplumu derinden sarsan olaylar; yazar, öğretmen ve fikir adamı kimliğini birlikte taşıyan sanatçıda çeşitli yansımalar oluşturur.

İnci Enginün (1992: 38) birçok felaketin tanığı olan yazardaki yansımaların kazancını; yirminci yüzyılda yaşamının bilinci ve gerçekçilik, geçmişe hasret ve kahramanlık özlemi, sade bir dil, etkili bir mizah anlayışıyla özetler.

Osmanlı Devleti'nin sona yaklaştığı senelerin tanığı ve yaşanan değişimlerin, kayıpların, eserleriyle aktarıcısı olan Ömer Seyfettin, Batılılaşma gayretlerinin hemen hemen her sahada görüldüğü bu dönemde, millî kimlik inşasına ilişkin mücadelesiyle de dönemi için kilit isimlerden olmuştur. Bir zamanlar dünyaya hükmeden devlet, Batı'yı model almaya başlamıştır. Sınırlı bir idareci grubu tarafından yarım olarak benimsenen Batı anlayışı, idareciler arasında ve zamanla toplumun her alanında bir ikilik meydana getirir. Bir yanda "Modernçiler" in bir yanda da "İslamcılar" ın varlıklarını korudukları düşünce yapıları birbirlerine yabancı olarak yaşarlar (Ülken, 1992: 21).

Zamanla eski-yeni, büyük- küçük kültür gibi kutuplaşmaların yarattığı süreçle, Osmanlı sokak ve evlerinde kendi kültürüne yabancı, kendi dilini anlamaktan bihaber nesiller yetişmeye başlar. Yönetici tabakanın zoruyla ve şartların elverdiği biçimlerde Batılı unsurların ülkeye girişi ne kadar doğal değilse, unsurların alt tabakaya yansımaları, Batı kültürünün gereklerinin layıkıyla idraki de doğal bir karakter taşımaz. Bu durum, yazarlar tarafından da yansıtılır. *Ahmet Mithat'ın "Felatun Bey"leri, Recaizâde'nin 'Bihruz'ları, Ömer Seyfettin'in "Efruz"ları Tanzimat (ve hatta 20. yüzyıl) edebiyatının ana karakterlerinden birini oluşturmuştur* (Mardin, 2007: 15).

Karikatürize edilen roman kahramanlarının realite olarak karşılıkları, toplumda millî benliklerini yitiren, Batı kültürünü anlamak gibi dertleri olmayan özellikleriyle var olmuştur. Millî kültürle beraber, aidiyet kavramı karşılığındaki "Osmanlı" kimliğinin de iyiden iyiye zarar gördüğü yıllar yine bu döneme, Tanzimat'a, denk gelir. Birçok azınlık unsur, Fransız İhtilali'nin yarattığı hürriyet fikrinin yayılışı, Batılı ülkelerin Osmanlı Devleti üzerinde uyguladıkları siyaset gibi nedenlerle Osmanlıdan ayrılma savaşına girer. Ömer Seyfettin ise Osmanlı'nın bu gerçekliğiyle, gayrimüslimlerin özellikle Balkanlarda huzursuzluklar çıkarmayı sürdürmeye devam ettiği ileriki dönemlerde, azınlıkların nasıl da Türk düşmanı ve aşırı milliyetçi olduklarıyla askerlik gö-

¹ Sanatçının nesirlerine ait alıntılar Nâzım H. Polat'ın *Ömer Seyfettin -Bütün Nesirleri - Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 2016), adlı çalışmasından yapılmış olup bundan sonraki alıntılarda sayfa sayısı ve tarih vermekle yetinilecektir.

revini yerine getirirken karşılaşır. Osmanlıdan ayrılmaya çalışan bu azınlık unsurları karşısında Türklük fikri üzerinde düşüncelerini şekillendirir. Ömer Seyfettin’deki Türkçülük genel bir mana kazanıp dilden başlayarak, kültürün her türlü ana unsurlarını içine alır biçimdedir. Ömer Seyfettin bu düşüncelerin ışığında, dönemin eğitim reformlarını, yeniliklerini de eleştirir ve millî karaktere uygun olmayan eğitimdeki her türlü yeniliğe karşı çıkar.

Özellikle II. Meşrutiyet yıllarındaki eğitim anlayışlarını daha yakından takip etme şansı bulan Ömer Seyfettin, askerlikten tam olarak ayrıldıktan sonra geçimini öğretmenlik yaparak sürdürür. Askerlik mesleği içinde de öğretmenlik yapmış olan yazar, İzmir’de açılan jandarma okulunda “Ulum-ı Diniye” dersini anlatır (Alangu, 2017: 85). 1906 yılındaki bu kısa deneyim, Maarif bünyesindeki dersanelerde verilen eğitimle kıyaslanamasa da Ömer Seyfettin’in öğretmenlik mesleğiyle olan tanışıklığını gösterir.

1914 yılında askerlikten ayrılan yazar, bu tarihten sonra öğretmenlik yapmaya başlar. Gönüllü bir seçim olmamakla birlikte yazarlıkla geçinemeyen Ömer Seyfettin, Darülmualiminde (İstanbul Erkek Öğretmen Okulu) ve Kabataş Sultanisinde öğretmenlik mesleğini ölümüne kadar yerine getirir (Polat, 2016: 24).

Ömer Seyfettin, bu mesleğin içinde olan biri olarak, 1914-1920 yılları arasındaki öğretmenliği süresince, yöneticilerin eğitimde yaptıkları düzenlemeleri gözlemler. Yazılarında, hikâyelerinde İttihat ve Terakki’nin millî politikasına yakın düşünceleri, paylaşmakla birlikte, dönemin eğitimdeki yenilikleri düzenleyen kadrosunu eleştirir. Sâti Bey ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun dönemin eğitim anlayışına neler getirdiği bilinmek suretiyle, yani dönemin sosyal ve siyasi gerçekleri içinde bu eğitimcilerin ve yine bir başka yenilikçi isim Emrullah Efendi’nin eğitimdeki çabalarının öğrenilmesiyle, Ömer Seyfettin’in eserleri layıkıyla anlaşılacaktır.

II. Meşrutiyet Dönemi’nin başlarında Darülmualiminin yönetimine getirilen Sâti Bey önemli yeniliklere imza atar. Darülmualiminin başına geçtikten sonra Terbiye-i Bedeniye dersini getirir, musikinin çocuklar için faydalı olacağını söyleyerek çeşitli çalışmaların önünü açar, çocuk edebiyatının oluşması için Ali Ulvi Elöve, Tefvik Fikret gibi isimleri teşvik eder, meslek ve tatbikat sınıfları kurar (Ergin, 1977/1: 583, 584). Devrine göre modern ve işlevsel bir eğitim modeli oluşturduğu kendisinden sonra gelen eğitimcilerin ve uygulanan eğitim reformlarının izlenmesiyle kolaylıkla anlaşılabilse de, bu çağdaş metotlarda millî duyarlılığı dikkate almaz.

Sâti Bey’in birlikte çalıştığı Emrullah Efendi’nin “Tuba Ağacı Nazariyesi” yine bu dönemin eğitim politikalarını anlamak için üzerinde durulması gereken bir husus içerir. İlhan Tekeli ve S. İlkin (1999: 84) bu nazariyeyi, eğitimin ıslahı çalışmalarına ilköğrenimden mi yoksa Darülfünundan mı başlamak gerektiği noktasında, tarafını Darülfünundan yana kullanan bir düşünce sistemi olarak özetler. Ancak zamanla Emrullah Efendi görür ki memleketin

şartları böylesi başlangıçla gerekli olan ıslahın gerçekleştirilmesinin çok zor olacağı yönünde neticelenir ve öncelikli sırayı ilköğrenim tarafına kaydırmak fikriyle gelişim gösterir (Ergin, 1977/2: 1276, 1277).

Dönemin eğitim sahasındaki bir diğer önemli ismi İsmail Hakkı Baltacıoğlu'dur. Baltacıoğlu'nun eğitim anlayışının temelinde kişinin hayata eğitim kanalıyla uyum sağlamasını gerçekleştirmek yatar. "Yaparak, Yaşayarak Öğrenme" usulünü savunan Baltacıoğlu, el işi, beden eğitimi, müzik gibi dersleri önemli bulur. Tabii bu dersleri öncelikle öğretmen okullarında alarak yeni sisteme uygun öğretmenlerin yetişmesi hususunda birçok çalışmada bulunur. Sadece okulla sınırlanan bir öğrenci, öğretmen ve eğitim sistemini kabul etmez (Altın, 2014: 236-238).

İsmail Hakkı, Cumhuriyet Dönemi'nde de önemli görevler alarak Türk eğitim sistemi için değerli bilim insanları yetişmesini sağlar. Ömer Seyfettin'le aynı dönemlerde eğitim sahasında görülen Baltacıoğlu, kendi kendine eğitim, açık hava okulu, öz tiyatro, kır gezintileri gibi farklı uygulamalarla Meşrutiyet Dönemi'nde de adından söz ettirir (Ülken, 1992: 450).

Ömer Seyfettin'in yirminci yüzyılın başında eser vermeye yöneldiği dönemden ölümüne kadar geçen yirmi yıllık süre zarfında Türk milletinin millî bir şuur kazanması, belli bir seviye sahibi olması, asrın insanında bulunması gerektiğini düşündüğü her türlü birikimi kazanması ve kendi diline sahip çıkması gibi mevzularda öğretmen tavrını yitirmeden çalışmıştır. Yılmadan ve eleştirilerinde kimi ya da hangi güç odaklarını kızdıracığını düşünmeden, Türkçülük dışında hiçbir görüşü sorgulamadan hareket ederek eserlerini oluşturmuştur.

2. Ömer Seyfettin'in Millî Bilinç Yaratma Uğraşısı ve Eğitimci Tavrı

Ömer Seyfettin, Osmanlı Devleti'nin hızla çöktüğü zor yılların tanığıdır. Çocukluk ve gençliği II. Abdülhamit döneminde geçer. Devletin sınırlarının daraldığı ve azınlıkların art arda bağımsızlıkları için savaştığı bu yıllarda, Osmanlıcılık fikri de iflas eder. II. Meşrutiyet'in ilanıyla sona eren II. Abdülhamit devrini, İnci Enginün (2009: 21) Osmanlı Devleti'nden kopmak isteyenlere büyük bir fırsat olarak yorumlar. Ömer Seyfettin, bu kopuşlara karşılık Türk dili ve kimliği üzerindeki düşüncelerini, 1911 yılında *Genç Kalemler* dergisinde yayımlayacağı yazı ve hikâyeleriyle olgunlaştırır.

1908 yılından sonra özellikle Balkan Savaşları'nın ve Birinci Dünya Savaşı'nın ülkede yarattığı sarsıntıların ardından hükümet; sosyal, siyasi, iktisadi her alanda millî bir sınıf ve bilinç oluşturmanın çabasına girer. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne, Ziya Gökalp'e bağlılığı ve benzer düşünceleri paylaşmanın verdiği kuvvetle, Ömer Seyfettin, her mevzuda olduğu gibi eğitim konusunda da milliyetçi bir bakış oluşturur. Şerif Aktaş (2007: 154) özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında Türk toplumunun verdiği varoluş mücadelesinin, ya-

zarın eserlerine zengin bir kaynak sunduğunu belirtir ve bir yanda otorite boşluğunun yarattığı düzensizlik ve ahlaki çözümlerin uygun ortam oluşturduğu Batılı yaşam tarzına özenenlerin hayatları, diğer tarafta batıl inançlarla yoğrulan halkın yaşamı için “yeni hayat” başlığında millî kaygıların ön planda yer aldığı bir programın savunucu olduğunun altını çizer.

Ömer Seyfettin, ana dil öğrenimi, yabancı dil öğreniminin nitelikleri, Türkçe sevgisi gibi konuları birleştirerek, eğitim sahasında millî bir cereyanın etkili olmasını ister. Yazarın Türk edebiyatında yaratmak istediği, yeni lisanla yeni bir yaşamın edebiyatını yaratmaktır. Ömer Seyfettin’in “yeni hayat”ı, *memleketin meselelerine çağdaş bir düşünce ve millî bir endişe ile yaklaşmak, biz biz yapan değerleri yorumlayarak onları zenginleştirmek esasına dayanır* (Aktaş, 2007: 151).

Ömer Seyfettin’i, yirminci yüzyılın başında Osmanlı Devleti’nin yıkıma doğru hızla ilerlediği günlerde *bir asker olarak kılıcıyla yapamadığını, milleti içinde bulunduğu güç durumdan kurtarma yolunda kalemıyla yapmaya çalışan bir yazar* (Cunbur, 1992: 16) olarak tanımlamak uygundur.

Türkçenin eğitimdeki yerini kavrayan İttihat Terakki, 1908-1918 yılları arasında ülkede modern, Batılı ve millî bir eğitim anlayışını kullanarak, Osmanlı Devleti’ni düştüğü kötü durumdan çıkarma gayretine girer. 1908’den sonra birçok yeni okul açılmış, ortaöğretimde yabancı dil öğrenimine, özellikle Fransızcanın öğretimine önem verilmiş, kızların eğitimi için adımlar atılmıştır. Her ne kadar pozitivist bir bakışa sahip olsalar da, yöneticiler, eğitimi “ikilik”ten kurtaramaz. Buna rağmen olumlu tavırlarını modern okullardan yana yaparlar (Hayta – Ünal, 2003: 208).

Eğitimde “ikilik”in devam ettiğini, eski tip okulların çağın gerisinde kaldığını Ömer Seyfettin’in çocukluk yıllarında da görmek mümkündür. İlk, bir karma mahalle okuluna, sonra da Ayancık’ta bir “Sübyan Mektebi”ne gönderilen Ömer Seyfettin, sonra modern bir okulda eğitim hayatına devam etmiştir (Alangu, 2017: 39- 63).

Çocukluk hatıralarıyla zenginleştirdiği hikâyelerinde hem Ömer Seyfettin’in eğitim hayatına dair bilgiler edinilirken, bir yandan da dönemin okulları, öğretmenleri hakkında çarpıcı gerçekliklere ulaşılır. Tanzimat’ın ilanıyla devletin birçok kurumunda yaşanan “ikilik”, Ömer Seyfettin’in ilköğreniminde gittiği okulların eğitime, öğrenciye yaklaşım farklılıklarından kolayca anlaşılır.

Selanik’e yerleştikten sonra yazmış olduğu “And” başlıklı hikâyedeki okul ve öğretmen tasvirleri geleneksel ve dinî eğitimin verildiği, öğrencilerin dayakla terbiye edildikleri “eski” tip bir okulu ve dönemin eğitimdeki durumunu gösterir. *“Büyük Hoca” dediğimiz (...) ihitiyar, bunak bir kadındı. (...) “Küçük Hoca” erkekti. Ve büyük hocanın oğluydu. Galiba biraz aptalca idi.*

Ben arkadaki rahlelerde, Büyüük Hoca'nın en uzun sopasını uzatamadığı bir yerde otururdum"² (Polat, 2015: 220).

Yıllar sonra çocukluk günlerine dönerek yazdığı "And" hikâyesi o devirdeki geleneksel okulların yapılarını gözler önüne sererken, öğretmenlerin belli bir eğitimden geçmeden bu mesleği yaptıklarını da yansıtmış olur. Öğretmenler tarafından, öğrencileri disiplin altına almanın tek yolu "falaka" ya da "dayak"tır.

Osmanlı eğitim sisteminde, eski tip eğitimcilerin yanında modern eğitimle hayatının belli bir döneminde tanışmış eğitimciler de vardır. Bu tezatlıkla yetişen öğrencilerin yaşadığı toplumdaki "ikilik" in varlığı, askerî okullarda da hissedilir. Modern eğitim alan askerlerin mezun olmalarının ardından alaylı, mektep yüzü görmemiş askerler karşı karşıya gelir. "Meh-mâ-emken" adlı hikâyede aynı adla anılan ümmi bir asker olan Ali Efendi'nin kopya çekerek nasıl da diplomalar ve rütbelere kazandığı anlatılır (2015: 1042). Bu hikâyeye, 1919 yılının ürünü olup yazarın son yıllarına ait olması bakımından da değerlidir.

Gülünç hâller oluşturarak, eğitim sistemine eleştiriler getiren Ömer Seyfettin, Meh-mâ-emken gibi hak etmeden belli rütbelere gelen kişilerin liyakatini de sorgular.

"Gurultu" başlıklı hikâyesinde mümeyyizlerin, yani dönemin sınav yapımcılarının, taraflı, öznel, kendi başlarına buyruk hâlleri karşısında; ezilip küçülen, başarısız olan öğrencilerin durumları anlatılır. Bu hikâyeye, yazarın Kabataş Sultanisinde öğretmen olarak çalıştığı 1914 yılının ürünüdür. Hikâyenin tamamında ön plandaki iki mümeyyizin kendi egolarını tatmini yansıtılarak, dönemin eğitim eleştirisi de yapılmış olur (2015: 270).

Eğitimin bir başka aksayan tarafına ise öğretmenlik görevini devam ettirdiği 1917 yılında yazdığı "Falaka" başlıklı hikâyede değinilir. Bu hikâyede, modern bir kaymakamın teftiş ettiği "eski" tip okulda, duvara asılı olan falaka aletinin çağ dışı bir eğitim aracı olarak görülmesi üzerine gelişen ve eğitimde dayak olgusunun işlendiği olaylar anlatılır. Yeni ve eski eğitim anlayışının kaymakam- öğretmen düzlemi üzerinden anlatıldığı hikâyeye, devrinin sosyal olaylarını yansıtması bakımından önemlidir. *Kaymakam önde, zaptiyelerle Hoca Efendi arkada, çıkıp gittiler. Bundan sonra okulda ne falakayı gördük, ne de... Hoca Efendi'yi!* (2015: 460- 470).

Zeki bir çocuğun öğretmenini parmağında oynatması, onun dinî zaafını kullanması ve bu durumlar karşısında öğretmenin edilgen kalışında, eski tip

² Sanatçının hikâyelerine ait alıntılar Nâzım H. Polat'ın *Ömer Seyfettin - Bütün Hikâyeleri* (Yapı Kredi Yay., İstanbul 2015), adlı çalışmasından yapılmış olup bundan sonraki alıntılarda tarih ve sayfa sayısı vermekle yetinilecektir.

kurumlarda çalışan öğretmenlerin alanlarıyla ilgili eğitim alamayışlarının da payı düşünölmelidir.

Ömer Seyfettin'in Osmanlı toplum yapısındaki farklılıkları, eğitim kurumlarındaki "ikilik"i gösteren bir taraftan da dönemin her türlü gerçekliği kabul edebilecek aydın ve bilgili insan tipini henüz oluşturmadığını anlatan hikâyesi "Kurbağa Duası" da devrin eğitimiyle yoğrulan insanına eleştiriler içerir. *Başlı başına bir âlem olan taşrada mektep de başka bir âlemdir. Adeta âlem içinde bir âlemdir! Programları, gayeleri birbirine zıt, dört beş mektebin yetiştirdiği yaşlı, genç, zeki, budala, zevzek yirmi muhtelif adam: Müdür, muavin, muallimler, mudler, idare memurları!* (2015: 1286)

Hikâyede, anlatıcının açık fikirli olarak tanıttığı ve farklı bulduğu kişi Ulûm-ı Diniye öğretmeni Bahri Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin her türlü karmaşa ve yıkımı son haddini kadar yaşadığı 1920 yılında yayımlanan hikâyede, su kenarında düzenledikleri eğlencelerini bozan kurbağaları nefesiyle susturduğunu iddia eden Bahri Efendi'nin anlatıcıya verdiği cevap, inanç ve eğitim mevzularında dönemin karmaşasını yansıtmaması bakımından dikkate değerdir. *Saf adamların itikatlarını bozmamalı. Onlara ilmî hakikatlerin lüzumu yok. Sakın marpucu kurbağalara gösterdiğimi kimseye söyleme; varsın nefes ettim diye bilsinler, dedi* (2015: 1291).

Dinin kişi çıkarlarına hizmet eden bir şekil alması, batıl inançlarla yaşamını sürdürmeye çalışan cahil insanların varlığı Ömer Seyfettin'i, bilimin doğru ellerde ve yöntemlerle millete aktarılmasından yana olan bir fikre sahip olmaya götürür. Yarattığı öğretmen tipleri ve eğitime verdiği önemle Ömer Seyfettin, devrindeki "ikilik" çelişkisinde, modern- milliyetçi bir tavırdan yadır. Bu modernlik asla millî çıkarların önüne geçmez. İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) ya da Sâti Bey gibi isimlerin millî kültür ve eğitim tanımları, Ömer Seyfettin'in Türkçü anlayışıyla pek de örtüşmeyen cinstendir. Sâti Bey'e göre eğitimin millî bölümleri olduğu gibi millî unsurlar taşımayan bölümleri de vardır. Sâti Bey, ayrıca vatan eğitimi dışında bir millî eğitimden söz etmeye gerek olmadığını savunur (Şahin- Tokdemir, 2003: 857).

İsmail Hakkı, eğitimci kişiliğiyle Batılı yenilikleri takip etmiş, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyet'inde önemli görevler olarak birçok hizmette bulunmuştur. Baltacıoğlu, açık hava okulu, kır gezintileri ve aile müsamereleri gibi uygulamaları denemiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu uygulamalarını devam ettirememiştir (Bayraktar, 1992: 36, 37).

Tahir Alangu (2017: 423) *Efruz Bey* adlı romanın "Açık Hava Mektebi" kısmında, Efruz Bey'in her bölümde değiştirdiği ve hemen benimsediği kişilik özelliğinin, bu kez İsmail Hakkı'yı karşıladığını, Müfat Bey adlı kahramanın ise Sâti Bey'i çağrıştırdığını söyler.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinin temelinde, hayatta *arzu edilenle gerçekleşenin çatışması* (Aktaş, 2007: 155) yattığı düşünöldüğünde, *Efruz Bey*

başlıklı romanında, yazarın hürriyet kelimesinin sıklıkla konuşulduğu ama kelimenin kendi manasının olmadığı II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası zıtlıklarını, mizahi bir dille eleştirdiği görülür.

“Açık Hava Mektebi”nde Efruz Bey, eğitimci ve “Tıfıl Kovuğu” lakaplı okulun müdürü olarak tanıtılan Müfat Bey'e, kendini Avrupa'da hangi konuda eğitmesi gerektiği konusunda danışmak için gider. Müfat Bey, Efruz Bey'i el işleri konusunda ihtisas yapması konusunda yönlendirir (2015: 1224).

Sâti Bey'in İsmail Hakkı'yı el sanatları konusunda eğitim alması için Avrupa'ya gönderişi, modern fikirleri okullarında tatbik edişi gibi özellikler, Müfat Bey'in ve Efruz Bey'in kimleri sembolize ettiklerini açıkça gösterir. Ancak Efruz Bey, Avrupa'ya gitmenin gereksizliğini düşünür, evine kapanıp bazı kitaplar karıştırdıktan sonra eğitim dünyasına kendini atar. Bir süre sonra Maşrık-ı Envar-ı Maarif-i Osmanî adlı mektebin müdürünü, Avrupa'da bulunduğunu iddia ettiği açık hava mektepleri konusunda bilgilendirir, müdürün ilgisini çeker, ancak müdür otoritesinin elinden gittiğini gördüğü an, çocuklarla birlikte Hayırsız Ada'da düşündükleri sınıfsız eğitimi engeller.

Okul müdürünün öğrencilere açık hava okulunu tanıttığı kısım, İsmail Hakkı'nın isminin hikâyede birkaç kez geçişi, Ömer Seyfettin'in Sâti Bey ve İsmail Hakkı'nın eğitim anlayışlarını açıkça eleştirdiğini gösterir. Yazar, eğitimde sadece modern uygulamaların yeterli olmayacağını, millî bir mefkûreyle yoğrulmadıkça, o eğitimle yetiştirilen öğrencilerden vatana pek de faydalı işler beklenemeyeceğini anlatır.

Benzer dönem eleştirisinin hâkim olduğu bir başka eser de “1/2” adlı hikâyedir. Bu hikâyede “1/2” adıyla nam salmış bir okul müdürünün eğitimin asıl unsurlarıyla ilgilenmeden, iktidara yaranarak nasıl makam mevki kazandığı anlatılırken, bir yandan da yıkılan Osmanlının hangi nedenlerle bu hâle geldiğine ilişkin çarpıcı eleştiriler barındırır (2015: 1377).

Ömer Seyfettin, eğitimin bütün unsurlarına eğilmeye hikâye dışındaki yazılarında da devam eder. “Çocuklarımız- I” adlı makalesinde milliyetçi duruşunu devam ettirerek, modern usullerle, çocukların bir nevi başıboş bırakıldıklarını, millî kimliklerini edinmemelerinden kaynaklı kendi insanına yabancı nesillerin yetiştiğini vurgular. Burada Osmanlı eğitiminde Spencerci bir etkinin varlığından yakınmayla söze başlayan Ömer Seyfettin, *Ulûm-ı İktisâdiye ve İctimâiye Mecmuası*³'nda bu tarz Batılı görüşleri halka duyuran Ahmet Şuayb, Sâti Bey ve kardeşi Bedi Nuri, Rıza Tevfik gibi isimleri eleştirir (Çavdar, 1982: 203).

Spencer'in Osmanlıdaki savunucularının görüşlerine karşı çıkmakla kalmayan Ömer Seyfettin, Fransız okullarında Türk çocuklarına verilen eğitimi ve yabancı mürebbiyeler elinde yetişen çocuklardaki özellikleri hayretle

³ Bu dergi 1908-1911 yılları arasında 27 sayı çıkan aylık derginin pozitivist bir arka planı vardır. M. Cavit, A. Şuayb ve R. Tevfik kurucularıdır.

karşılar. Batı menşeli fikir ve moda görüşlerin Türk kültürüne zarar verdiği hususunda okuyucuda bir aydınlanma yaratmaya çalışan Ömer Seyfettin, gelecek için endişeler taşır.

(...) onların mevcudiyet-i hissiyelerinde bakınız, neler buldum sayayım:

1. Lisan-ı maderzada derin bir adem-i vukuf.
2. Lisan-ı maderzada muhabbetsizlik.
3. Hissî bir hüviyetsizlik.
4. 'Denature'⁴ olmak arzusu ve buna adem-i muvaffakiyet (Polat, 2016: 169).

Ailesi tarafından Fransız okuluna verilen ve mezuniyeti sonrasında kendisinden yabancı dil öğrenmiş olması beklenen çocukta, kazandıklarının yanında kaybettiklerinin daha çok olduğunu belirten yazar, kaybedenin cemiyet olduğunu da vurgular. Dilini, kültürünü, muhitini ve tarihini tanımayan ve bunlara yabancı yetişen bir çocuğun milleti için faydasının da olmayacağı sonucuna varır. Aynı konunun devamı olarak yazdığı ve bu yüzden aynı isimle yayımladığı "Çocuklarımız II" adlı makalesi de Ömer Seyfettin'in milletin doğru eğitim politikalarıyla seviye konusunda herhangi bir sorununun kalmayacağı fikrini taşır. Ömer Seyfettin'in asıl istediği, millî siyaset güden, Batı kültürünü yüzeysel anlamamış, gittiği Avrupa seyahatlerinin ya da okuduğu ecnebi eserlerin büyüüne kapılmamış, kendi ülke gerçekleriyle hareket eden eğitimciler ve yöneticilerdir. Halkın, belli bir kitlenin ister istemez etkisinde kaldığı Batı kültürünü her alana dayatmaya çalışan kişilerce ortaya taklitçi, moda uygulamalar çıkar ki yabancı okullara çocuklarını büyük bir istekle gönderen veya yabancı dil öğrenmeyi kendi dilinin inceliklerini öğrenmeye yeğleyen kişiler bunun en açık kanıtıdır. Bu gibi yanlışlardan kurtulmak suretiyle millî kimlik inşasının gerçekleşeceğini ümit eden Ömer Seyfettin, karamsar olmasa da durumdan şikâyetçidir.

(...) Bu çocuk bugün Osmanlıca bir mısraı okuyup anlayamaz. Tebdil-i tabiat etmekteki haksızlığını, buradaki çirkinliği, bundaki münasebetsizliği tenkit ettiğim esnada 'Taklid-i zağ kebg-i hıramanı güldürür' demiştim. Ertesi gün bana 'zağ, kebg, hıraman' kelimelerinin ne olduğunu sordu. Lügata bakıp aradığını ve bulamadığını ilave etti. Sesimi çıkarmadım. İşte Fransız mektebinin en zeki ve çalışkan bir mahsulü! (2016: 174, 175).

Ömer Seyfettin, bir gencin nasıl olur da milletinin kültüründen bu denli uzaklaştığını çarpıcı tespitlerle okuyucularıyla paylaşır. Yazarın, eserlerini yazdığı dönem düşünüldüğünde, kendi diline ve kültürüne yabancı alafanga gençleri sembolize eden Bihruz Bey örneği verileli, toplumda benzer tespitler yapılabilecek çeyrek asır gibi bir süre geçer, ancak Türk gencinin Batı'yla imtihanı devam eder.

⁴ Doğasını değiştirmek, tabii hâlimden uzaklaştırmak anlamındadır.

“Anâsır-ı Gayr-i Müslime Mekteplerinde Türkçe” adlı makalesinde de benzer bir konu üzerinde duran Ömer Seyfettin, yabancı okullarda Türkçe bilmeden mezun olan çocukların varlığı karşısında şaşırır. Burada yazarın gayrimüslim çocukların Türkçe bilmemeleri konusunda önemle durmasının nedeni, Türkçülük fikrinin savunucusu olmasından ve Osmanlı Devleti'nin yapısından kaynaklanır. Bu durum, çok uluslu bir devlet olan Osmanlı'nın varlığı için büyük bir tehdit oluşturur. Türkçe bilmeyen bu çocuklar, teftiş edilmeyen okullarında kuvvetle ihtimal millî varlığa düşman yetiştirilir. İttihat Terakki hükümetinin, Türkçeyi yabancı okullar da dâhil zorunlu dil yaparken, mahalli dilleri görmezden gelmeyen, onu yok saymayan tavrına karşın, Araplar da içinde olmak üzere, tüm azınlıklar gösterilen iyi niyet yaklaşımlarına karşın hükümetle savaşmayı tercih eder. *Başta Araplar, Rumlar ve Ermeniler olmak üzere Türk diline karşı şiddetli bir tepki başladı. Bu kararın bir Türkleştirme politikası olduğu ileri sürüldü. Hatta Rum Patriği bir demecinde, özel okullar üzerindeki devlet denetimine karşı direneceğini açıkladı* (İleri, 2005: 214).

Bu tarz tehlikelerin farkında olan Ömer Seyfettin, bir yandan Türk gençlerinin millî bir eğitimle yetişmesi için gayretler gösterirken, öte yandan azınlık gruplarının Türklüğe karşı düşman tavırlar geliştirmemesi çabasıyla hareket eder. Yabancı dil ve kültürün Türklük üzerindeki etkisini çeşitli şekillerde işler.

1911 yılında *Genç Kalemler* dergisinde yayımlanan “Primo Türk Çocuğu” başlıklı hikâye, Tarbusgarp Savaşı, Selanik ve çevresindeki Türklere karşı yapılan zulümlerle birlikte düşünülmelidir. Türk'ü aşağılayan Batı'ya karşı bir isyan duygusunu ve millî benliğe dönüş meselelerini içermesi yönleriyle anlamsızlaşan Osmanlı kimliğine, seçenekler sunması bakımından da değerlendirilmelidir (Kaplan, 2010: 212).

Türklük bilincinin çocuklara mutlaka aktarılması düşüncesinde olan Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu” başlıklı hikâyede İtalyan bir kadınla evlenip Türklüğünü unutan bir mühendisin uyanış hikâyesini yine bu yabancı kültür- Türk kültürü bağlamında irdeler. Türk mühendisin oğlu, Primo adını verdikleri, Türklük ve Türkçe namına tek kelime bilmeyen çocuğun Türk arkadaşı sayesinde hızlı uyanışı hikâyenin önemli bir kısmını oluşturur. Hikâyede Primo'nun Türk kimliğinden uzak büyümesinin nedeni olarak baba Kenan Bey'in aldığı eğitim gösterilir (2015: 368).

Mühendis Kenan Bey'in eğitimi; eş seçimini, çocuğunu yetiştirme şeklini dahi etkiler. Türk ve İslam'dan uzak bir yaşam süren Kenan Bey, oğlunu da böyle büyütür. Türkçe bilmeyen çocuk, Türk arkadaşı Orhan'la Fransızca konuşur. Bu konuşma onu aydınlatır, Türk olduğunun bilincine varır. *Primo Türkçe bilmiyordu. Orhan Fransızca söylüyordu. Ona elindeki Genç Türklerin beyannamesini tercüme etti* (Polat, 2015: 385).

Primo'yu ya da Kenan Bey'i toplumun önemli kırılma anlarından yola çıkarak oluşturan Ömer Seyfettin, millî bilinci inşa etme noktasında eserlerinin genelinde ciddi bir çaba gösterir. Yazarın, “Yeni Lisan (1)” adlı makalesinin son kısmı “mektepli genç”lere seslenmesi yönünden bu çerçevede değerlendirilmelidir. Ömer Seyfettin, okullarda millî ve modern silahlarla kuşanmış, düşmanı olan kültürün farkında bir neslin istediği düzeyde ve manada yetişmediği acı gerçeğini de satır aralarında okuyucusuna yansıtır (2016: 208).

Vatan! Yalnız Vatan... adlı eseri İttihat ve Terakki'nin millî politikasını destekleyen “Yeni Hayat Kitapları” dizisinin ikinci kitabı olarak çıkmıştır. Bu yazı, devletin ve milletin nasıl bir tehlike içerisinde olduğunu göstermesi yönünden değerlidir. Bu eserinde Ömer Seyfettin, “beynelmilel” fikirlerin millete dayatılması noktasında çok dikkatli olunması gerektiğinin altını çizerek, özellikle eğitim gören ve görmüş gençlere seslenir. Âli mekteplerden çıkan gençleri modern silahlarla donanması, düşmanlarını tanıması konusunda yüreklendirirken, ortalama bir tahsil görenlere her hareketinden önce düşünmesi, vatanını her daim sevmesi konusunda bilgilendirir. Hiç okumayan, anlamayan gençlere ise vatanını sevmekten başka vazifelerinin olmaması gerektiğini salık verir (2016: 253- 260).

“Yeni Lisan” makalesi, Osmanlı kimliğinin gerçekliğini yitirdiği bir dönemde, millî bir kimlikle desteklenen millî dil ve edebiyatı meydana getirecek öncü bir yaklaşımın eseridir (Sazyek, 2012: 118). “Yeni Lisan ve Bir İstimzâc” başlıklı yazı da bu öncü fikri devam ettirir. Millî kimlik yaratmanın ehemmiyetli aşamalarından olan mekteplerde “yeni lisan”ın nasıl uygulanması gerektiğine dair kitabi bazı önerilerde bulunur. İştikak, sarf gibi dilbilgisi konularının hangi düzey okullarda ne şekillerde öğretilmesinin uygunluğu noktasında düşüncelerini paylaşır (2016: 270).

Ticaret ve Nasip adlı eserinde, “millî iktisat” düşüncesinin millette nasıl karşılık bulacağı düşüncesini işler ve yine eğitime yer verdiği kısımda, öğretmenler kanalıyla millî iktisadi bir zümrenin oluşturulabileceği fikrinin gençlere aktarılabilirliğini savunur. *Muallimler talebelerine her fırsattan istifade ederek düştüğümüz uçurumu göstermeli, bu uçurumdan çıkmak için altından bir ticaret ve sanat merdiveni lazım geldiğini tekrar etmelidirler* (2016: 415).

İttihat ve Terakki hükümeti, özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında Türkçü düşüncenin yarattığı atılımla, toplumda millî esnafların meydana getireceği, bir “millî iktisat” bilinci ve buna bağlı olarak, Türk tüccar ve esnaf sınıfının teşekkül etmesi için çalışır ve bunda belli başarılar da kat eder (Toprak, 1995: 165- 166). Ziya Gökalp'in özellikle desteklediği bu fikri, onun dava arkadaşlarından Ömer Seyfettin'in destekleyici yazılar kaleme alması doğaldır.

Millî iktisat düşüncesi paralelinde yazılmış “Velinimet” başlıklı hikâyesinde Logaritmacı Hasan ve anlatıcının çevresinde gelişen olayda, pozitivist matematikçi Logaritmacı Hasan, hayatı da kendince çeşitli formüllerle

açıklar. Bu açıklamalar tıpkı matematikte olduğu gibi, somut, nesnel ve gerçektir (2015: 732).

Logaritmacı Hasan, bir zamanlar yanında çalışan fakir ve eğitimsiz Ahmet'in çalışma üzerine verdiği öğütleri dinlemesiyle nasıl zengin olduğunu anlatıcıya aktarırken, okuyucuya sebat edip çalışılınca sadece ticarete Müslüman olmayanların değil de Türklerin de başarılı olabileceği fikri öne sürülür. Ahmet'in eğitimsiz oluşu da başarılı olmasını olumsuz etkilememiştir. Bu durum da okur için bir başka dikkat noktasıdır. Her sınıftan insanın çalışıp zengin olabileceği fikri o devrin şartlarıyla tamamen paraleldir.

Bir yandan millî iktisat fikriyle yeni ve Türk tüccar sınıfı özendirilirken, eğitimin millî ve Batılı özellikler taşıması diğer yandan desteklenir. Osmanlı Devleti'nden hızla ayrılan azınlık gruplarının kendi aidiyetleri doğrultusunda ortaya koydukları çalışmalar ve yaydıkları Türk düşmanlığı karşısında, eğitilmiş Türk vatandaşlarının yer alması gerektiği fikriyle *Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi* adlı kitapçığı kaleme alır (2016: 460).

Geleceğe dair ümidini yitirmeyen yazar, yaşadığı dönemin insanların cahilliğinden bahsederken, bu eksikliklerin ancak eğitimle giderileceğinin farkındadır. Gelecek nesillerin donanım kazanmaları konusunda iyimser olmakla birlikte, Batılı formlarla alınan eğitimde bazen çok da başarı gösterilmediğini de düşünür. "Pireler" başlıklı hikâyesinde evin hanımı tarafından sürekli temizlenen köpeğin hastalığının çaresini bulan yabancı veterinerin çözümü çok basittir. Köpeğin belli miktarda pıreye ihtiyacı olduğu gibi basit bir çareyi, başvurdukları hiçbir Türk veterinerinin bilmeyişi ve yabancı veterinerin Türkler hakkındaki cümleleri dönemin eğitimi hakkında soru işaretlerini beraberinde getirir (2015: 1073).

Ömer Seyfettin, Osmanlının yıkılışını görürken, devletin durumunu değiştirmenin etkili bir çaresi olarak düşündüğü eğitim mevzusunda, bazen, geleneksel yöntemlerin etkili olabileceği fikrini de savunur. Bu paralelde yazdığı "Tedrisat-ı İptidaiye Levazımatından Siyah Tahta" başlıklı yazıda, Ömer Seyfettin, Batılı bazı eğitimcileri misal göstererek, okul hayatının ilk merhalesinde siyah tahtanın icabını anlatır (2016: 127).

Okullarda öğrencilere sunulan eğitimin içeriği, yabancı okullar ve yabancı dil öğretimi, Türkçenin okullardaki hâli ve ana dil öğretimi gibi konulardaki millî fikirleriyle, hâlâ Türk milletine örnek teşkil edecek yazılarıyla Ömer Seyfettin, millî kimlik yaratma noktasında Türk kültürü için yerini korumaktadır. Ele alınan hikâye ve yazılar da gösterir ki, Ömer Seyfettin eleştirel tutumuyla eğitimin millî olmadıkça, halkın ihtiyaçlarına cevap vermedikçe faydası olmayacağı yönündedir.

3. Ömer Seyfettin'in Eğitim Anlayışında Kadının Yeri

Gençlerin eğitiminin sağlam temellere oturtulmasını ve aldıkları eğitimin mutlaka millî bir çerçevede içinde yer almasını savunan Ömer Seyfettin, bu

sınırlar dâhilinde kadınlara, annelere de çeşitli, ehemmiyetli görevler yükler. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte sosyal hayatta kadın, kendine belli bir yer edinme uğraşına girerken, edebiyat yaşamında da Halide Edip, Müfide Ferit, Halide Nusret Zorlutuna, Şükûfe Nihâl Başar gibi isimler boy göstermeye başlar. Toplumla model oluşturma açısından eserler verip, erkek dünyasında varlıklarını duyurmanın yanında, Ömer Seyfettin için belki bunlardan daha önemli olarak, Halide Edip Adıvar'ın *Yeni Turan*, Müfide Ferit Tek'in *Aydemir* adlı romanlarında yankı bulan Türkçü düşüncenin okurlara yansımalarını değerli bulur (Polat, 2016: 793). Eğitimle doğrudan bir ilgisi olmayan "İnkılâplarda Kadınlar" başlıklı, ön plana çıkardığı bu iki kadın yazarı anlattığı yazısı, toplumun dinamiklerini etkileme bakımından kadına verdiği değeri gösterir.

Her ne kadar hikâyelerinde ele aldığı kadın kahramanlar çarpıcılık taşımasa, hareket hâlinde olmasa ve edilgen konumda anlatılsalar da Seyfettin'in kurguladığı kadınlarla Meşrutiyet döneminde görmek istediği kadın tipi aynı değildir. İroniyle fazlaca ilgilenen Ömer Seyfettin'in anlattıklarının tam tersi kadın hayali olduğu söylenebilir (Karabulut, 2017: 9). Bu bilgiler ışığında denebilir ki, Ömer Seyfettin, erkek ve kadını millî kimlik yaratma konusunda beraber görür.

"Müstakbel Validelerine" başlıklı makalesinde Ömer Seyfettin, kadınların eğitimini önemser. Çünkü iyi eğitimli kadınlar, iyi birer anne olup vatan sevgisiyle dolu evlatlar yetiştirebilir. Erkeklerin vatan savunmasında daha güçlü olması da yine onlarla birlikte savaşan kadınlar sayesinde olur (2016: 193-195).

Benzer düşünceleri barındıran bir tavırla, *Musavver Kadın* adlı dergide yayımlanan "Bir Teklif" başlıklı yazısında eğitimde kadının rolünün ne kadar da önemli olduğunu açıklar ve bir teklifte bulunur. Teklif borç içinde yine de bir şeyler yapmaya çalışan hükümete, kadınların eğitilmesi konusunda yardımcı içerir. Burada devletin mali durumuna ilgi göstermekten ziyade, Ömer Seyfettin'in maarif, okullar ve dershanelerde kadınları görmek isteyen, milletin kalkınmasında kadın ve erkeği bütün olarak gören modern anlayışına dikkat etmek gerekir. Ömer Seyfettin, Osmanlı Hanımları Tamim-i Maarif Cemiyeti adlı bir dernek kurarak, memleketin çeşitli yerlerinden getirilen kız çocuklarını eğitmek ve sonra tekrar memleketlerini kalkındırsınlar diye göndermek niyetlerini taşıyan teklifini sunar (2016: 212). Bu teklif ve diğer yazılarındaki tavır; bütün maddi ve manevi imkânsızlıklara rağmen, Ömer Seyfettin'in millî kimlik yaratma gayretini ve İttihat ve Terakki'nin millî siyasetiyle ilgisini göstermektedir.

4. Ömer Seyfettin'in Dil ve Edebiyat Öğrenimine Dair Fikirleri

Ömer Seyfettin, 1914 yılında askerlikten ayrılmasının ardından başladığı öğretmenlik mesleğiyle, Yeni Lisan'ı öğreten tavrına tam bir gerçeklik

yüklemiş olur. Fransız dilbilimcisi, yazar Antoine Albalat'ın "Yazma Yete-neği" başlıklı yazısını 1907 yılında çevirerek yayımlayan Ömer Seyfettin, yıl-lar sonra, 1918'de yine yazmanın nasıl gerçekleşeceğine dair, bu kez kendisi, "Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabîî Yazmak Sanatı" başlığıyla, 1918-1919 yılları arasında *Türk Kadını* adlı dergide dizi hâlinde makaleler kaleme alır. Albalat'ın tavrını hatırlatsa da Ömer Seyfettin, bu yazılarına kendi özgün-lüğünü katarak çok başka bir eser oluşturur. Türk dili ve kültürünü, edebiyat tarihini de işin içine katan Ömer Seyfettin, Türk edebiyatının bütününe hâkim bir yazı oluşturur. Doğru yazabilmek için divan ve Edebiyat-ı Cedide sanatçı-larından örnekler vererek, sade Türkçeyle ve Türkçe dilbilgisi kurallarıyla eserler verilebileceğini bir öğretmen gibi teferruatlı biçimde anlatır (2016: 574- 576).

İkinci derste yazabilmeye bir şart daha getiren Ömer Seyfettin, mutlaka okumanın gerekliliğini vurgular. Burada kitap ve yazar seçimlerinde Türkçü ve modern bir çizgide ilerler. Divan edebiyatından başlayarak bugünkü edebi-yatımıza kadar sanatçı- dönem ayrımına düşmeden, bu geçmiş devirlerde her ne kadar millî çehrelerini kaybetmiş birçok sanatçı ve eser olmasına karşın, bunları okumadan, yani geçmiş bilinmeden yeni bir şeylerin meydana getiri-lemeyeceğini anlatır. Ömer Seyfettin, bu eserlere ek olarak, halk hikâyelerini ve Batı'dan ithal edilen yeni türlerde eserler verildiğinden, Batı kaynaklı eser-lerin de okunması gerektiğini anlatır ve kısa bir edebiyat tarihi dersi vermiş olur (2016: 577- 582).

Beşinci derse kadar gelen Ömer Seyfettin'in yazılarının ortak noktası gençlerde ve yazmaya hevesli okurlarda millî bir dikkat oluşturmaktır. Türk-çenin kurallarını iyi bilen, kendi edebiyatına hâkim, Batı edebiyatına yabancı kalmamış gençlerin yazma sanatında ilerleyebileceklerini anlatır. Ömer Sey-fettin'in isteği, kendi diline ve edebiyatına yabancı nesillerin yetişmesini en-gellemektir.

1906 senesinde Kuşadası'ndayken, Hakkı Tarık Us'a yazdığı bir mek-tubunda Fransızca'yı nasıl kolay öğrenebileceğine dair bilgiler verir (2016: 983). Diğer mektuplarda da genç Hakkı Tarık'ın Fransızca öğrenme işinin ta-kipçisi olur. "Mekteplerde Edebiyat" başlıklı kısa yazısında Ömer Seyfettin, Tanzimat'la birlikte başlayan ikilik'in hâlâ sürdüğünü, ancak Batı edebiyatına da özel bir önem vermenin zaruret olduğunu anlatır (2016: 727).

Ömer Seyfettin, İttihat ve Terakki'nin genelinde yer alan pozitivist an-layışın etkisiyle "eski" olana ya da millî ve modern olmayana bir hayli katıdır. Divan edebiyatını öğrenmek ve bilmenin zaruretinden yanadır, ancak bu ta-nıma işlemi üniversite yıllarına denk düşmelidir, fikrini savunur. Genel ma-nada bakıldığında Ömer Seyfettin'in millî kimlikle inşa edilecek bir eğitimin modern imkân ve fikirler doğrultusunda geliştirilebileceği fikrini savunduğu söylenebilir.

5. Ömer Seyfettin'in Spora İlgisi ve Spor Uygulama Eğitimlerine Dair Fikirleri

Ömer Seyfettin, eğitimin her alanında millî bir gaye olması gerektiğine inanarak yaşar ve okurlarında mutlaka millî bir kimliğin meydana gelmesi için gayret eder. Sporla ve özellikle jimnastikle yakından ilgilendiği bilinen Ömer Seyfettin, dokuz yaşlarında komşu çocuklarından etkilenmeyle başlayan jimnastiğe olan merakını, ilerleyen yıllarda başkaları karşısında aciz kalmamak, gerektiğinde dövüşmek ve yenilmemek için geliştirir. Hatta gülle, barfiks, halter idmanları yapar (Alangu, 2017: 52- 68).

Askerî hayatın şartlarına uyarak Edirne Askerî İdadisi ve Mekteb-i Harbiye'de ağır sporlara merak sarar, adalelerini geliştirir ve vücudunu savaş koşullarına hazırlar. Tahir Alangu (2017: 100) 1909'da Ömer Seyfettin'in Köprülü'de askerî rüştiyede bir dönem beden eğitim öğretmeni olduğunu ve öğrencileri spora teşvik ettiğini söyler.

Jimnastikle ilgili yazılarından anlaşıldığı üzere, sporun da millî bir karakterde olması gerektiği sonucuna varır. Jimnastiğin Osmanlı eğitimi içerisinde ne gibi ilerlemeler kat ettiğini bilmek, Ömer Seyfettin'in kendi devrinde neyi, niçin eleştirdiğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacağından, özellikle Sâti Bey ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi sporun eğitim içindeki yerini önemseyen yöneticilerle ilgisi olan Selim Sırrı Tarcan'ın çalışmalarını bilmekte yarar var.

Tanzimat'ın ilanından sonra Batı tarzı askerî okullarda belirli aralıklarla yüzme, jimnastik, eskrim dersleri verilmeye başlanır. Bunlara ilişkin yabancı kitapların çevirileri yapılır ve böylelikle spora ilişkin dersler yaygınlık kazanmaya başlar. Mekteb-i Sultanînin (1868) kuruluşundaki müfredatta jimnastik dersi yerini alır. Ancak bu dersin öğretmenleri genelde cambazlık ve pehlivanlıkta ün yapmış kişiler olduklarından, öğrencilerde jimnastiğe karşı olumsuz bir tavır gelişmesine sebep olurlar (Özçakır, 2015: 19).

Aletli jimnastiğe karşı gelişen bu tutum, modern eğitimi destekleyen spor eğitmeni Selim Sırrı (Tarcan)'ı da farklı arayışlara iter. Ömer Seyfettin'in 1904 yılında kaleme alacağı jimnastikle ilgili ilk yazısıyla yakın tarihlere benzer nitelikte yazılar yazan ve Alman jimnastiğinin zararları fikrini savunan, Selim Sırrı'yı İsveç jimnastiğine yönlendiren Rıza Tevfik ve Kilisli Rifat olur (Şinoforoğlu, 2015: 24- 25). Bu yazılar ve gayretler, Meşrutiyet'le birlikte gelişen millî kimlik yaratma gayreti içinde, spora da ayrı bir önem verildiğini göstermesi bakımından kıymetlidir.

İsveç jimnastiği salon, alet gibi mekân ve araçlar gerektirmediğinden, her ortamda uygulanabilirliği nedeniyle ve toplu yapılan hareketler neticesinde öğrenciyi sosyalleştirdiği düşünüldüğünden alternatif bir model olarak düşünülür ve Selim Sırrı, bu doğrultuda 1909'dan sonra eğitimini aldığı İsveç jimnastiğini Osmanlıda geliştirir.

Jimnastik ya da Beden Eğitimi derslerinin gelişimi ve Selim Sırrı'nın getirdiği yaklaşımla birlikte değerlendirildiğinde daha doğru anlaşılan "Jimnastiğe Dair- I" başlıklı yazısında, Ömer Seyfettin'in dönemin spora ilişkin eğitim uygulamalarına dair satır aralarına yerleştirdiği eleştiriler dikkat çekicidir. Eğitimde sporun öğrencilere, çok büyük dikkatle öğretilmesi fikrini taşır ve doğal hayatın dışına çıkan sporları da pek sağlıklı bulmaz. Jimnastik de bunlardan biridir. Ömer Seyfettin, Batılı eğitim modellerinin düşünülmeden Türk çocuklarına uygulanması neticesinde, spor da dâhil birçok alanda millî karakterini yitiren gençler olduğunu düşünür (2016: 130)

Eleştirileri özellikle Alman jimnastiği ya da aletli jimnastik adları verilen bir uygulamaya karşılık gibi görülse de bu konuyla ilgili tüm yazıları göz önüne alındığında, Ömer Seyfettin'in doğal bir sporu ve milletin geçmişten getirdiği, kendi öz karakterine uygun sporları yapmanın uygunluğunu savunduğu anlaşılır. Ömer Seyfettin, Batı menşeli sporlara, özellikle jimnastiğe karşıdır.

"Millî Jimnastik" başlıklı yazısında ise İsveç jimnastiğine yani doğrudan Selim Sırrı'nın temsilciliğini yaptığı bu ekole de karşı çıkar. İsveç jimnastiğini hastalar için uygun görüp, Türk çocuklarının yapı ve karakterlerine yakışmadığını öne sürer ve güreş, binicilik, koşu gibi sporları yapmalarını öğütler (2016: 231- 240).

Türkçülük mefkûresini gerçek bir programa dönüştürmeye ve "yeni hayat" adıyla tamamen yerli olan bir yaşamı topluma anlatmaya gayret eden Ömer Seyfettin; spordan dile, dilden edebiyata, ekonomiye ve kültüre kadar kapsayıcı fikirleriyle öncü bir yazar; eğitim uygulamalarına getirdiği yorum ve önerilerle yol açıcı bir düşünür olmuştur.

Sonuç

Sosyal meseleleri eserlerinde işleyen bir sanatçının fikrî gelişimini ve eserlerini doğru anlamının yollarından biri, dönemin sosyal ve siyasi şartlarını iyi bilmektir. Ömer Seyfettin gibi tüm eserlerini Türk diline ve Türkçülüğe adanmış bir sanatçıyı anlamak, onları çözümleyebilmek çok yönlü bir bakışı gerektirmektedir.

Bu çalışmada belli bir yer ayrılan Osmanlının özellikle son yüzyıldaki yok olmaktan kurtulma ve kalkınma çareleri konusu, eğitimle, Ömer Seyfettin'le ilişkilendirilerek anlatılmıştır. Yirminci yüzyılın başında eğitim hayatının önemli bir kısmını tamamlayan Ömer Seyfettin, eğitim kurumlarındaki yozlaşmayla birlikte yenilik arayışlarını da yakından takip eder.

Nesirlerinin bir kısmı, açıkça eğitimde millî bir karakter yaratmayan yöneticilere ve eğitimcilere eleştirilerle ve onları yönlendirmelerle doludur. Özellikle Batı eğitim modellerinin taklit yoluyla alınarak, Türk milletine uygunluğu düşünülmeden tatbik edilmesine şiddetle karşı çıkan Ömer Seyfettin,

Türk milletinin ve Türkçenin yanında tavır alır. Yeni Lisan fikrinin bayraktarlığını yapan Ömer Seyfettin, okullarda yabancı dil öğreniminin usulünü eleştirirken, devirdeki Batı kültürüne tapınmanın yaratacağı sıkıntıları örneklerle açıklar. Günlük hayattan verdiği misaller, eleştirilen gençliğin geldiği hâli görme anlamında manidardır. Kendi diline, edebiyatına ve genel anlamda kültürüne yabancı gençlerin yetişmesi Ömer Seyfettin'in yazılarının çıkış kaynaklarından.

Millî bir spor yaratma düşüncesiyle bir zamanlar jimnastikle yakından ilgilenmiş Ömer Seyfettin'in ata sporlarına dönüşü tavsiye ettiği görülür. Diğer yazı ve hikâyelerin alt yapısı devir gerçekleriyle doğrudan alakalı olduğunda nasıl devirle ilgi kurulmuşsa, jimnastikle ilgili yazılarında da, Selim Sırrı Tarcan'ın beden eğitimi derslerinde uyguladığı İsveç modeli jimnastiği ya da Tarcan'dan önce uygulanan ve Ömer Seyfettin'in çocukluğunda da karşılaştığı Alman jimnastiği hakkında bilgiler verilerek, yazılar gerçeklik zeminine oturtulmuştur.

Sosyal zeminle ilişkilendirme bağlamında hikâyelerde devrin canlı kişi ya da olaylarını görüp tahlil edebilmek daha mümkün olmuştur demek doğru olabilir. Çocukluk anılarından kaynaklanarak beslenen “And” ve “Falaka” adlı hikâyelerde Osmanlının, ancak Cumhuriyet'le kurtulabileceği “ikili” eğitimin yansımalarından biri olan çağ dışı uygulamaların yapıldığı mahalle mektepleri, canlı bir şekilde görülür. *Efruz Bey* romanının “Açık Hava Mektebi” bölümünde ise, Ömer Seyfettin'in, Batılı, taklitçi eğitim modellerinin uygulayıcıları olarak gördüğü Sâtı Bey ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu mizahi bir dille eleştirilir.

Ele alınan hikâye ve nesirlere toplu olarak bakıldığında, Ömer Seyfettin, dikkatli gözlem ve tenkit kuvvetiyle, yaşadığı devrin eğitim sorunlarını canlı ve sade bir dille anlatmıştır. Bugün hâlâ eğitimde çözülemeyen çoğu soruna getirdiği yorum ve eleştiriler onun ne kadar isabetli değerlendirmeler yaptığını, kalemini doğru sorunlar için kullandığını gösterir. Ömer Seyfettin'in eğitime ilişkin olarak eserlerinde sunduğu en önemli fikir, uygulanacak her türlü yeni yaklaşım ya da modelin, Türk milletine ve Türkçeye uygunluğu derinlemesine düşünülmeli, Batı kültürü taklitten kaçınılmalı, Türkçü bakıştan asla uzaklaşmadan yeni ve modern olana yürünmelidir, şeklinde ifade edilebilir.

KAYNAKLAR

AKTAŞ, Şerif (2009), “Millî Edebiyat Döneminde Hikâye (1911- 1920)”, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, C. 8, s. 144- 158.

ALANGU, Tahir (2017), *Ömer Seyfettin, Bir Ülkücü Yazarın Romanı*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

- ALTIN, Hamza (2014), "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Onun Eğitim ve Eğitimci Kavramlarıyla İlgili Düşünceleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 33, S. 55, s. 219- 252.
- BAYRAKTAR, M. Faruk (1992), "İsmail Hakkı Baltacıoğlu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, C. 5, İstanbul, s. 36- 38.
- CUNBUR, Müjgân (1992), "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", *Doğumunun Yüzyüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 1-18.
- ÇAVDAR, Tevfik (1982), *Türkiye'de Liberalizmin Doğuşu*, Uygur Yay., İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci (2009), "Ömer Seyfettin ve Dönemi", *Türk Yurdu*, S. 259, s. 20-24.
- _____ (1992), "Ömer Seyfettin'in Hikâyeciliği", *Doğumunun Yüzyüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 38.
- ERGİN, Osman (1977/1), *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 1-2, Eser Matbaası, İstanbul.
- _____ (1977/2), *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 3-4, Eser Matbaası, İstanbul.
- HAYTA, Necdet ve Ünal, Uğur (2003), *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (17. yy. Başlarından Yıkılışa)*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- İLERİ, İlay (2005), "Batı Gözüyle Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Hükümetinin Dil ve Eğitim Politikalarına Karşı Tepkiler", *Osmanlı Araştırma ve Uygulama Dergisi*, C. 18, S. 18, s. 213- 220.
- İLKİN, Selim ve Tekeli İlhan (1999), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KAPLAN, Mehmet (2010), "Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar- II*, Dergâh Yay., İstanbul.
- KARABULUT, Ramis (2017), "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Kadın Dünyası", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, s. 64- 90.
- KOÇ, Murat (2008), "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki", *Bilig*, S. 47, s. 121-146.
- MARDİN, Şerif (2007), "Batıcılık", *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yay., İstanbul, s. 9-19.
- ÖZÇAKIR, Sabri (2015), "100 Yıl Öncesinde Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretimi ve Günümüze Yansımaları", *Spor Bilimleri Dergisi*, 26 (1), s. 18- 25.
- POLAT, Nâzım H. (2015), *Ömer Seyfettin - Bütün Hikâyeleri*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- _____ (2016), *Ömer Seyfettin'in Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- SAZYEK, Hakan (2012), "Türk Edebiyatının İlk Avangart Hareketi: Yeni Lisan", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, s. 113- 136.

ŞAHİN, Muhammet ve M. Ahmet Tokdemir (2011), “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9 (4), s. 851- 876.

ŞİNOFOROĞLU, O. Tolga (2015), *Selim Sırrı Tarcan ve İsveç Jimnastiği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

TOPRAK, Zafer (1995), *İttihat- Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

ÜLKEN, Hilmi Ziya (1992), *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yay., İstanbul.